

Kdo dal rozkaz k Varšavskému povstání?

Nedávno jsme si připomenuli 70 let od vypuknutí povstání proti německým fašistům ve Varšavě 1. srpna 1944. Kriticky mluvit o vůdcích Varšavského povstání bylo v dobách socialismu i ještě dlouho po jeho pádu nemyslitelné s ohledem na ty, kdo varšavské peklo přežili. Přístup v Česku nemyslitelný. Doba se ale mění. Pamětníků Varšavského povstání je již minimum, a tak se konečně začíná otevřeně psát, že vyvolání předčasného povstání ve Varšavě byla sebevražda.

Těžký problém polské emigrantské vlády

Polská emigrantská vláda v Londýně měla svůj návrat a obnovu předválečných poměrů v Polsku za samozřejmost, ač pro to nic nesvědčilo. Ignorovala východní odboj, který zosobňovala v Sovětském svazu i na Němci okupovaném území Polska Armia Ludowa. Podle jejich pokynů polská prozápadní Armija Krajowa (AK) nebojovala jen proti německým okupantům, ale v řadě případů i proti prosovětské Armii Ludowé. Jak kde. Záleželo na velitelích, zda měli rozum, nebo ne. Jaký to rozdíl proti československému prozápadnímu a provýchodnímu odboji, který v rámci možností spolupracoval a zásadně si vědomě neškodil.

Polská vláda v Londýně asi byla jedinou, kdo nevítal velkou letní ofenzivu Rudé armády, osvobozující Bělorusko, západní Ukrajinu, Rumunsko, Bulharsko, Srbsko i východní Polsko. Rudá armáda překročila po půlce července 1944 tzv. Cursonovu linii, dnešní východní polské hranice. V Chelmu Lubelském (nikoliv v Lublinu, ten byl osvobozen až 23. července) byla 22. července vyhlášena prozatímní prosovětská lidová vláda. Polská vláda v Londýně ji neuznávala s tím, že je kolaborantská a banditská. Premiér Stanislaw Mikołajczyk sice chtěl 26. července vyrazit do Moskvy s jejími zástupci a s J. V. Stalinem jednat, ale narazil mezi svými. Zvláště ostře se proti stavěl vrchní velitel polské armády generál Kazimierz Sosnkowski. Byl proti povstání, protože chápal jeho beznadějnost. Nechtěl ale být tím, kdo ho zakáže. Dne 11. července odletěl na inspekci polských jednotek do Itálie a vrátil se až 6. srpna, kdy už povstání probíhalo. Premiér S. Mikolajczyk dal 25. července vedení Armii Krajové ve Varšavě volnou ruku v termínu zahájení povstání.

V polském vedení v Londýně vládla nejednota, nerozhodnost a populismus. Tak jako již mnohokrát v historii. Věděli, že jim ujíždí vlak. Co s tím dělat ale byla ožehavá otázka. Věděli, že velmoci protifašistické koalice se dohodly, že Polsko bude patřit do sovětské sféry vlivu a že větší angažmá západních mocností ve prospěch AK nepřipadá v úvahu. Totiž, skutečným politickým vůdcem Polska byl jen kontroverzní maršálek Josef Pilsudský, který ale zemřel v roce 1935.

Bezradnost vůdců Armii Krajové ve Varšavě

Polská emigrantská vláda svůj nejvýznamnější státnický úkol »vyřešila« tím, že ho přesunula na vedení AK ve Varšavě. Tamních devět nejvyšších velitelů AK se nebylo s to dohodnout, jak postupovat. Pro povstání z politických a ideologických důvodů byli všichni. Otázka zněla jen, kdy povstání zahájit. Čtyři byli proti povstání teď (nejvíc plukovník Janusz Bokszyca), tři pro povstání (nejvíc generál Leopold Okulicki) a dva včetně šéfa AK Tadeusze (Bóra)

Komorowského »nehlasovali«. Povstání mohlo mít smysl jen těsně před příchodem Rudé armády nebo v případě rozpadu německé obrany. Snaze o podobné povstání ve Vilně a ve Lvově vývoj bojů nedal šanci. Poslední velké polské město byla prý Varšava.

Problém byl i obrovský nacistický teror, obzvlášť silný ve Varšavě. Vyvolával silné hlasy po okamžitém povstání. Polská AK byla ale špatně vyzbrojena a vycvičena. Nebylo neobvyklé, že na čtyři mladé nadšené povstalce připadala jedna střelná zbraň.

Ve dnech 23. až 25. července přes Varšavu ustupovalo množství rozbitých německých vojsk. Od 25. července byly v oblasti Varšavy zaznamenány četné tankové jednotky Němců. Přípravovaly se na protiofenzivu. J. Bokszczanin trval na tom, že povstání nemůže začít dřív, než Rudá armáda obsadí mosty přes Vislu a začne pronikat na její levý břeh. L. Okulicky argumentoval: *»Pokud Rusové nepřijdou našemu povstání na pomoc, celý svět bude vědět, že jsou rudými fašisty.«*

Dne 27. července Němci vydali rozkaz, že se druhý den má dostavit sto tisíc Varšavanů na stavbu opevnění Varšavy. Nedostavil se nikdo. Plukovník Antonín Chruściel »Monter« svévolně vyhlásil pohotovost oddílů AK. T. Komorowski mu sice vzápětí nařídil rozkaz odvolat, ale 80 procent oddílů se již zmobilizovalo. Dne 30. července na zasedání štábu AK ve Varšavě dorazil kurýr náčelníka polské armády poručík Jan Nowak. Informoval o situaci včetně rozhodnutí velmocí nechat Polsko v sovětské sféře vlivu a o nemožnosti zásobovat povstání z Londýna zbraněmi.

Dne 31. července na ranní poradě generál L. Okulicki T. Komorowskému vynadal zbabělců a žádal okamžitě vydat rozkaz k povstání. Plukovník Kazimierz Pluta-Czachowski s odkazem na zprávu »Montera« o fatálním ozbrojení tvrdil, že v takové situaci musí povstat. Byla tu i obava, že se iniciativy chopí komunisté.

Na odpolední poradu štábu »Monter« přišel o hodinu dříve se zprávou, že Sověti rozbili německou obranu na pravobřežní Prage a ovládli *Radość, Miłosna, Okuniew, Wołomin i Radzymin*. Po krátké poradě T. Komorowski uznal, že přišel čas povstání. Vicepremiér polské vlády Jan Stanisław Jankowski potvrdil vydání rozkazu k zahájení povstání.

Krátce nato na štáb dorazil šéf rozvědky AK ve Varšavě plukovník Iranek-Osmecki (Heller). Byl tam už jen sám T. Komorowski. Oznámil mu, že vydal rozkaz k povstání na druhý den v 17 hodin. *»Udělal jste chybu!«* odpověděl mu Heller. *»Informace Montera není přesná. Mám hlášení svých místních agentů. Zásadně dementují, že německé předmostí na Prage bylo rozbito. Němci se připravují na protiofenzivu.«*

I. Osmecki po válce popsal, že »Bór« byl zcela dezorientovaný. Poradil mu odvolat rozkaz. *»Můj ty Bože, již uběhla hodina, co Monter odešel!«* měl mu odpovědět T. Komorowski. *»Dávno již stačil rozeslat rozkazy. Je pozdě, nemohu již nic dělat!«*

Průběh povstání

Kde Monter vzal Rudou armádu v Prage, těžko říci. Jisté je, že bojovala daleko od svého týlu i od Varšavy u osvobozeného Lublinu a že v cestě do Varšavy jí stály čerstvé německé tankové divize. Východně od Varšavy sice došlo k bitce, kdy Němci zaskočili oddíl sovětské rozvědky a sváděli s ním asi 24 hodin boj. Sovětští rozvěděčci nedali svou kůži lacino. Z této bitky ale určitě nešlo udělat příchod Rudé armády do Pragy.

Dne 1. srpna 1944 začalo ve Varšavě povstání proti nacistické okupaci a tyranii. Povstalci sice ovládli většinu levobřežní Varšavy (pravobřežní Praga se k povstání nepřipojila), ale proti dobře vyzbrojeným nacistickým divizím neměli šanci. Tím spíš, že podle Britů nebylo kam povstalcům shazovat z letadel zbraně. Během dvou týdnů bylo souvislé povstalecké území ve Varšavě rozbito. Dál se bránilo jen několik povstaleckých čtvrtí. Dne 26. srpna 1944 dobyli němečtí nacisté varšavské Nové Město, kde vykrvácel i štáb varšavské Armii Ludové. Dne 1. září 1944 nacisté dobyli Staré Město varšavské. Ve dnech 3. až 6. září vyhodili do vzduchu ruiny Krolewského zámku, který vyhořel při nacistickém bombardování Varšavy 17. září 1939. Protože se Rudá armáda blížila k Varšavě, 13. září 1944 vyhodili nacisté do vzduchu všechny čtyři mosty přes Vislu. Dne 17. září Rudá armáda osvobodila pravobřežní varšavskou Pragu. V osvobození hlavní levobřežní Varšavy jí stála v cestě široká řeka Visla.

V levobřežní Varšavě nacistům dosud vzdorovala čtvrť kolem dnešní Marszalkowské a Paláce vědy a kultury. Několik jednotek polské Armii Ludové se přes zákaz v noci přeplavilo přes Vislu a pokusilo se probojovat k povstalcům, ale nacisté je rozstříleli. V nerovném boji jich tam padlo na 2300. Sověští a polští vyjednávači sice pronikli na štáb T. Komorowského k hledání cest ze svízelné situace zbytku povstání, ale T. Komorowski je odmítl s tím, že s bandity vyjednávat nebude. Dne 2. října 1944 T. Komorowski kapituloval. Nacistická pomsta se ve Varšavě mohla rozjet naplno.

Bilance Varšavského povstání je úděsná. Kromě asi 23 tisíc padlých povstalců bylo povražděno asi 200 tisíc obyvatel Varšavy. Byla vyvražděna téměř všechna varšavská inteligence. Levobřežní Varšava byla srovnána se zemí. Jen neználek, fanatic nebo hlupák mohl prohlásit: *»Povstání skončilo čestnou kapitulací!«*

Tvrdě hodnotil povstání ve Varšavě velitel polské západní armády generál Anders při jeho vypuknutí: *»Ti, co (varšavské – JZ) povstání vyvolali, by měli být postaveni před vojenský soud!«* Právem v roce 2012 na tryzně na kopci Varšavského povstání 1. srpna 2012 pronesl polský ministr zahraničí Radosław Sikorski: *»Varšavské povstání bylo vraždou!«* Přítomní mu odpověděli bučením.

(Podle článku Miroslawa Maciorowského v Gazetě Wyborcze 28. července 2014 a jeho aktualizace 1. srpna 2014)

Jan ZEMAN

22. 9. 2014 Jan ZEMAN